

CUMHURİYETİN 100. YILINDA ÖĞRETMEN EĞİTİMİ POLİTİKALARI

Erdal Toprakçı¹

GİRİŞ

Gerek Türkiye gerekse genel olarak dünya eğitiminin ve özel olarak öğretmen yetiştirmenin tarihinde yolculuk yapmak kolay değildir. Zira insan ögesinin kanıtları koruma oranında gerçeğe yaklaşılabileceği ortadadır. Bu bağlamda eğitimi yazının icadından önceki zamanlara, Tarih biliminin çağları temelinde, götürmek nasıl mümkünse; öğretmenliğin bu süreçte nasıl evrildiğini açıklamak da bir o kadar mümkündür. Buna göre ne zaman ki en az iki kişi olarak yaşamaya başladıysa insanoğlu öğretmenlik de o zaman doğdu denilebilir. Sonra doğan ilk çocukla birlikte eğer anne yaşıyorsa ilk öğretmenin anne olduğu babanın ve diğerlerinin seçmeli derslere girdiği söylenebilir. Çocuğun cinsiyetine paralel örneğin erkekse ilkokulun sonu ile liseye kadar olan zamanların babanın branş öğretmenliği temelinde hayatın bilgisinin erkek çocuğa verildiği, eğer kız ise annenin branş öğretmenliğinde bulunduğu ve duruma göre babanın ya da annenin seçmeli derslere girdiği söylenebilir. Sonra nüfus kalabalıklaşacak ve öğretmen usta olarak aranacaktır. Ardından daha bir kalabalıklaşacak söylentilerle değil belgelerle (diploma) kimin usta (öğretmen) olduğu anlaşılacak kabile, klan, bey, kilise vb. şeklindeki ortaçağ toplumsalının okulumsuları ortaya çıkacaktır. Yeni icatlar, keşiflerle ve savaşlarla sorun yaşayan insanların kendilerini korumak adına daha büyük topluluklar olarak bir araya gelmeleriyle şekillenen devletler temelinde modern (yeniçağ) anlamıyla biçimlenen okullar ve yine bugünkü anlamına yakın öğretmenle karşılaşmak mümkün olmaktadır. Bu çalışmada söz konusu evrilişin Türk toplumu eksenli kısmının okulumsuların sonlarından (Osmanlı), okullara ve bugüne kadarki öğretmen ve öğretmen yetiştirme boyutuna değinilmeye çalışılmıştır.

1- CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEMDE ÖĞRETMEN YETİŞTİRME POLİTİKASI

Osmanlı Devleti'nin teokratik eğitim kurumlarındaki öğretmen-öğrenci ilişkilerinin usta-çırak ilişkisinden çıkartılarak, eğitim ve öğretim alanında yenileşme çabalarının başlatılmasını Tanzimat Fermanı'ndan hemen sonra kurulan Maarif Meclisleri (Meclis-i Maarif-i Muvakkat ve Meclis-i Maarif-i Umumiye) üzerinden okumak mümkündür (Lewis, 1988). Yeni öğretmen okulları açmanın arkasında; seçkin ve az sayıda kişinin eğitiminden çok sayıda kişinin eğitimine geçme gerekliliği, hoca-öğrenci arasında bire bir ilişkiye dayanan eğitim sisteminden bir hoca çok öğrenci arasında ilişkiye dayanan eğitim sisteminin doğumu vardır, denilebilir (Tekeli, 1985). Maarif Meclislerinin kurulmasının ardından 1848 yılında açılan Darülmuallimin-i Rüştî, Tanzimatçıların, modern eğitim ve öğretimin medrese geleneğine bağlı kimseler tarafından değil, mesleğin gereklerini yerine getirebilecek kişiler tarafından sağlanması gerektiğini göstermesi bakımından bir ilktir (Kodaman, 1988) Darülmuallimin-i Rüştî'nin ilk öğretmen kadrosu medrese kökenli kimseler olsa da, sonraki yıllarda özellikle fen dersleri için subay öğretmenler de görevlendirilmeye başlanmıştır (Öztürk, 1996). 1868 yılında,

¹ Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Yönetimi, ORCID: 0000-0001- 9552-9094

sıbyan mekteplerine öğretmen yetiştirilmek amacıyla Darülmuallimin-i Sıbyan açılır. 1869 yılında yayınlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile İstanbul’da Dârülmuallimat (kız öğretmen) okullarının kurulması kararlaştırılır (Sakaoğlu, 1991). Kız öğretmen okullarının açılmasından itibaren taassubun basit bahanelerle vuku bulabileceği kuşkusuyla “garip” işlerle uğraşılır; kız öğretmen okullarına atanan öğretmenlerin çirkin, yaşlı, sert olmalarına dikkat edilir, müdürün kız öğrencilerin olduğu ana binaya girmeleri yasaklanır, erkek öğretmenler ve müdürler okulun yanındaki küçük binada (müştemilat) oturmak durumunda kalırlar (Sakaoğlu, 1991).

Yaygınlaşan liselere (Sultani) öğretmen yetiştirilmesi amacıyla açılan ve ortaokuldan sonra 4 yıllık bir eğitim veren Öğretmen Eğitimi Enstitüsü (Darülmuallimin-i Aliye), modern eğitime yaklaşan ilk öğretmen yetiştirme kurumlarından (Akdemir, 2013) olur. 1900’lü yılların başında Osmanlıda 13 bölgede 17 adet öğretmen eğitimi okulu, bir öğretmen eğitimi okulu bulunmaktaydı. Artmakta olan ilkokul öğretmeni eğitimi ihtiyacını karşılamak için 1911 yılında bunların sayıları 31’e ulaşmıştır (Karagözoğlu, Arıcı, Bülbül ve Çoker, 1995). Yine bu dönemde, taşra Darülmuallimin ve Darülmuallimatları açılır. Bunlardan biri de bizzat bu kongrenin yapıldığı bina olarak, Sabahattin Ali gibi aydınları da yetiştiren ve bugünkü adı Necatibey Eğitim Fakültesi olan, Balıkesir’deki Karesi Darülmuallimini’dir. Bu okullaşma ve terbiye hamlesinde, Müslüman bir seçkin zümresi ve müteşebbis yetiştirme önceliği gözetilir (Bora, 2021). 1912’deki Balkan Savaşı’nın yenilgisinden sonra, ulusal eğitimin gündeme geldiği söylenebilir. 1916 yılında öğretmen yetiştiren okullarda birtakım düzenlemelere gidilmiş, “Darülmuallimin ve Darülmuallimin-i İbtidaiye Talimatnamesi” ilan edilmiştir. İkinci Meşrutiyet’in ilanına kadar, bütün öğretmen okulları programlarının temel hedefi olan “Osmanlılık bilincinin geliştirilmesi”nin yerini, burada, İttihat ve Terakki’nin siyasi, sosyal ve kültürel politikasına paralel olarak “Türklük bilincinin geliştirilmesi” ilkesi alır (Öztürk, 1996). 1912 yılında Gaspıralı İsmail, öğretmenlerin hangi ideoloji doğrultusunda yetiştirilmeleri gerektiğini Türk Yurdu’nda kaleme alır; Türk ordusunun gazileri ve neferleri “milli muallimler”, başbuğlar, okutmayı, öğretmeyi kolaylaştıran usul-i tedris mütehassısları olacaklardır (Belge, 2012). 1923-1924 eğitim yılı başında İstanbul Darülmuallimin dâhil Türkiye’de on üç öğretmen okulu kalmıştır. 1923 tarihinde yürürlüğe giren bir kanunla bütün okulların masraf ve maaş giderleri Maarif Vekâleti bütçesinden karşılanmaya başlanmış, daha sonra öğretmen yetiştirme konusu yeni esaslara bağlanmıştır (Öztürk, 1993).

2- TÜRKİYE CUMHURİYETİ DÖNEMİNDE ÖĞRETMEN YETİŞTİRME POLİTİKASI

2.1. Erken Cumhuriyet Dönemi (Atatürklü Yıllar)

Millî Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Bey döneminde Mustafa Kemal Paşa’nın himayelerinde 15 Temmuz 1921’de Ankara’da Maarif Kongresi toplandı. Maarif Kongresi, hem Mustafa Kemal Paşa’nın eğitime verdiği önemi ve zaferden sonraki asıl mücadelenin cehaletle olacağını göstermesi bakımından hem de yeni Türk devletinin eğitim öğretim seferberliğini başlatması açısından son derece önemlidir. Öte yandan şu anı da yeni cumhuriyetin öğretmenin nasıl olması gerektiği ile ilgili fikir vermektedir: Ankara’da Maarif

Kongresi toplandığı saatlerde Kütahya önünde şiddetli çarpışmalar devam ediyordu. Kadın öğretmenlerin kongreye katılması meclisin sarıklı milletvekillerini rahatsız etmişti. Dine aykırı olarak gördükleri bu durumun sorumlularını şikâyet etmek üzere Atatürk'e gittiler. Ve sonra yaşananlar şöyle gelişti (Ünsay, 2017): Atatürk şikâyeti dinledikten sonra Maarif Cemiyeti Başkanı Mazhar Müfit Bey'i çağırır. "Siz öğretmenler toplantısında ne yapmışsınız? Ne ayıp şey!" diye çıkışır. Şikâyetçilerin keyifleri yerindedir. Atatürk aynı tonda devam eder: "Olur şey değil, olur şey değil!" Mazhar Müfit, ne söyleyeceğini şaşırılmış bir halde kendini savunma çabası içerisinde. Atatürk: "Bırak, bırak! Ben hepsini biliyorum. Toplantıya öğretmen hanımları da çağırılmışsınız. Fakat onları niye ayrı sıralarda oturtunuz? Sizin kendinize mi itimadınız yok, yoksa Türk hanımlarının faziletine mi? Bir daha öyle ayrılık gayrılık görmeyeyim..."

15 Temmuz 1923 yapılan Birinci Heyet-i İlmiye toplantısında öğretmen okulları nizamnameleri ve programları değerlendirilerek, Darümuallimin-i Aliye'nin Yüksek Öğretmen Okulu adını alması, Darümuallimin ve Darümuallimatların öğretim süresinin beş yıla çıkarılarak tatil aylarında öğretmenlik ve yardımcı öğretmenlik için ehliyetname sınavlarına devam edilmesi kararlaştırılır (Elçiçeği ve Yılmaz, 2020). Öğretim Birliği Yasası, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilmiş, ülkedeki bütün eğitim kurumlarının Maarif Vekâletine (Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı) bağlanmasını öngörmüştür. 13 Mart 1924 tarihli Orta Tedrisat Kanununun 1. maddesine göre "muallimlik Devletin umumi hizmetlerinden talim ve terbiye vazifesini üzerine alan, müstakil sınıf ve derecelere ayrılan bir meslek olarak tanımlanmıştır (Üstüner, 2004). Hemen sonrasındaki İkinci Heyet-i İlmiye'nin 22 Nisan 1924 tarihindeki toplantısında, ilköğretim, orta- öğretim ve Öğretmen Okullarının süreleri ile ders kitaplarının yazdırılması gibi konularda kararlar alınmış ancak görüşülen konular arasında din eğitime neredeyse hiç yer verilmemiştir (Yavaş, 2003). Öte yandan bu toplantıda Öğretmen Okullarının süresi beş yıla çıkartılmış ve müfredat 'da önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerle birlikte din dersleri önemli ölçüde azaltılmıştır (Öztürk, 1996).

Ankara'daki Türkiye Muallimler Birliği Kongresinde (25 Ağustos 1924) Mustafa Kemal Atatürk, "Öğretmenler! Yeni nesli, Cumhuriyetin fedakâr öğretmen ve eğitimcileri, sizler yetiştireceksiniz; yeni nesil, sizin eseriniz olacaktır. Eserin değeri sizin maharetiniz ve fedakârlığınız derecesiyle orantılı olacaktır. Cumhuriyet fikren, ilmen, fennen, bedenen kuvvetli ve yüksek karakterli muhafızlar ister! Yeni nesli bu niteliklerde ve yetenekte yetiştirmek sizin elinizdedir. Millî ahlakımız, medenî esaslarla ve hür fikirlerle geliştirilmeli ve takviye olunmalıdır. Cumhuriyet sizden 'fikri hür, vicdanı hür' nesiller ister" şeklindeki her biri veciz kabul edilebilecek sözleriyle öğretmenlerden beklentilerini ifade etmiştir.

Üçüncü Heyet-i İlmiye'de (27 Aralık 1925) millî eğitime ayrılan bütçenin daha yararlı kullanılması, liselerin yeniden düzenlenmesi, meslek liselerinin belli merkezlerde toplanması gibi konular görüşülmüştür (Yavaş, 2003). Bu toplantıda Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati'nin üzerinde önemle durduğu öğretmen yetiştirme konusu da ele alınmış, öğretmen okullarını genişletme ve geliştirme politikası uygulamaya konmuştur (Öztürk, 1996). Bakanlığa

öğretmen örgütü başkanı iken gelen Mustafa Necati'nin eğitim bakanlığı döneminde yaptıkları da öğretmen yetiştirme politikaları açısından önemlidir. Yaptıkları arasında şunlar vardır (İnan, 1980): Öğretmen ve öğretmenliğin saygınlığı ile niteliğini artırmak, eğitim yasaları ve yönetmeliklerini hızla çıkarttırmak, eğitim örgütünün işleyişinde kurumsallaşmak, Türk eğitiminin felsefî temellerini yeniden oluşturmak, bilimden istifade etmek adına yabancı uzmanlar getirterek inceleme raporları oluşturmalarını sağlamak (John Dewey vb.), meslekî ve teknik öğretimi düzenlemek, Saniyi-i Nefise (Güzel Sanatlar) programı ve beden eğitimi programlarının yeniden ele alınmasını sağlamak, ilköğretimi genelleştirmek, müfettiş yetiştirmek, Gazi Öğretmen Okulunun kurulmasını sağlamak, bakanlık bünyesinde Dil Heyeti ve Talim Terbiye Dairesini kurmak, Maarif Emini yönetimlerini kurmak, Halk Eğitim Birimi kurmak, Köy Enstitülerinin öncüsü olan iki köy öğretmen okulunun da açılmasını sağlamak. Mustafa Necati'ye göre eğitimin amacı, yeni nesli bedenlen ve fikren olduğu kadar seciye ve millî heyecan yönünden de yeni hayata ve demokrasinin gereklerine hazırlamaktır. Mustafa Necati öğretmenlerin gelişmesi ile ilgili olarak örneğin, öğretmenlerin büyük bölümünün meslekî yayınları okuyamadığını öğrenmiş ve öğretmenlerin kendilerini geliştirmeleri için yayınlar hazırlatmış ve öğretmenlere ulaştırmıştır. Öğretimde kendini geliştirmenin önemini iyi bilen Mustafa Necati "okuttuğundan daha çok okumayan bir öğretmen çabuk yıpranır, ihtiyarlar ve bezginlik getirir. Dikkat ediniz, araştırma, irdelemeye düşkün ak saçlı bir öğretmen hep dinç ve gençtir." diyerek öğretmenlerin kendilerini geliştirmelerinin önemi üzerinde durmuştur. Bu amaçla öğretim araç ve gereçlerinden oluşturulan "Okul Müzesi" içinde bir de Gezici Öğretmen Kitaplığı kurulmuştur. Öğretmenlerin istedikleri kitapları onlara posta ile göndermiştir (Akyüz, 1999).

Mustafa Necati'nin Bakanlığı sırasında, Latin harflerinin kabul edilmesi üzerine halka okuma yazma öğretmek için 1928 sonlarında "Millet Mektepleri" kurulmuş ve Atatürk'ün bizzat katılımları ile taçlanmış. Mustafa Kemal Atatürk, 11 Kasım 1928 tarihinde elinde kalemi alarak halka yeni Türk harflerini öğretmek için işe koyulmuş ve o gün Mustafa Kemal Atatürk'e "Başöğretmen" unvanı verilmiştir. Mustafa Kemal, 24 Kasım 1928 tarihinde "Başöğretmenlik" unvanını kabul etmiştir. Çok sonra (1981) Millî Eğitim Bakanlığı, Mustafa Kemal Atatürk'ün 1928'de Başöğretmen unvanını kabul ettiği tarih olan 24 Kasım'ı "Öğretmenler Günü" olarak ilan etmiştir.

1930'lu yıllarda köye öğretmen yetiştirme çabaları ile meslek lisesi öğretmenlerini yetiştirme üzerinde durulur. Kız meslek okulları için ilk Meslek Muallim Mektebi 1934'te Ankara'da İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nde faaliyete geçer. 1936'da Ankara'da demircilik ve ağaç işleri öğretmenleri yetiştirmek için Erkek Teknik Öğretmen Okulu açılır ve bu okul 1937'de Erkek Meslek Öğretmen Okulu adını alır. Kız Meslek Muallim Mektebinin 3 yıllık bölümünden mezun olanlar, Kız Teknik öğretim kurumlarına, 2 yıllık bölüm mezunları da ortaokullara (biçki dikiş öğretmeni) atanmaktaydılar (Sakaoğlu, 2002).

1926'da kurulan Köy Öğretmen Okullarından yeterli verim alınamadığından 1932'de kapatılır ve köy öğretmeni yetiştirmek için farklı metotlar aranmaya başlanır (Akyüz, 1985). Köy Enstitüleri; kıvılcımı Atatürk'e ait, dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün

himayesinde, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un çabalarıyla gerçekleştirilen devrim niteliğinde bir öğretmen yetiştirme projesi olarak hayata geçirilir. Okuldan ve öğretmenden yoksun 35 bin köye çavuş eğitimci gönderilmek üzere 1937'de yasa çıkartılır. 1937'den itibaren Köy Eğitimci Kursları açılır. Bu kurslar daha sonra Köy Enstitüleri'nin kurulmasıyla, o bölgedeki köy enstitüsüne bağlanırlar (Erdem, 2008). Köy okulları, Osmanlı'nın son dönemlerinde ve Cumhuriyet ile "milli kültür ve ideallerinin" köye nüfuzunu sağlamayı dert etmiştir denilebilir (Bora, 2021). Köy Enstitüleri projesi "teknik" olarak, köylü nüfusunun asgari eğitim düzeyini acilen yükseltme (Bora, 2021) amacına dayanır. Köy Enstitüleri Yönetmeliği'ne göre, öğrenciler cumhuriyetçi ve milli duygulara haiz olacaklar, milli ülkü ve maksatları köyde gerçekleştirmeye hizmet edecekler ve muhtelif meslek ve zümrelerden teşekkül etmiş Türk milletini bir bütün olarak sayıp onun ilerlemesi ve kalkınmasında kültür adamı olarak çalışacaktır (Kaplan, 1999). Binlerce öğretmen yetiştiren Enstitülerin gayesini, Tonguç (2009) "sosyal hayatımızda yaptığımız büyük devrimleri köylere götürecektir adamı yetiştirmek" şeklinde özetler. 1939'da Birinci Milli Eğitim Şûrası kararları doğrultusunda (MEB, 2023) 3 sınıflı köy okulları beş sınıfa çıkarılmış (ki köy enstitülerinin temelini atıldığı karardır bu), tek tip kitap (devlet kitabı) sistemine gidilmiş, ayrıca yüksekokul ve fakülteler Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. Ancak zamanın diğer ülkeler bağlamı koşulları (2.Dünya Savaşı, Marshall Yardımı, çok partili sisteme geçişin ayak sesleri) güdümlü güçlü bir toplumsal muhalefet doğurur ve köy enstitülerinin fiili kurucusu İsmet İnönü'nün direnmelerine rağmen 1947'den itibaren bu okulların ders ve müfredatı, bizzat yine İsmet İnönü onayıyla, değiştirilir, 1953 yılında İlk Öğretmen Okulları haline dönüştürülür. Toprakçı (2011) Atatürk'ün söyledikleri ve yazdıkları ışığında eğitim felsefesini, ağırlıklı olarak, "Yeniden İnşacılık" olarak saptaması krallı bir toplumdan eğitimle inşa edilen cumhuriyet toplumuna dönüşümü ifade edebilir. Diğer yandan Toprakçı ve Yılmaz'ın (2015) İnönü'nün söyledikleri ve yazdıkları ışığında eğitim felsefesini ise ağırlıklı olarak, "İlerlemeci" bulmaları da 2.Dünya Savaşına ülkeyi sokmamak dahil yeni cumhuriyeti ilelebet payidar kılmak çabası olarak görülebilir.

2.2. Çok Partili Siyasi Hayata Geçişten 27 Mayıs Darbesine

15-21 Şubat 1943 de toplanan İkinci Milli Eğitim Şûrası kararları (MEB, 2023) ile ahlakın, milli tarihin, Türk dilinin öneminin vurgulandığı ve eğitimde milliliğin ön plana çıktığı ve zımnen köy enstitülerini sonlandırıldığı görülmektedir. 2-10 Aralık 1946 da toplanan Üçüncü Milli Eğitim Şûrası kararları (MEB, 2023) Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sırrer imzasıyla, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının teşkilatı, programları ve yönetmelikleri ile ilgili olmuştur. 22-31 Ağustos 1949 tarihleri arasında toplanan Dr. Tahsin Banguoğlu'nun Milli Eğitim Bakanı olduğu, Dördüncü Milli Eğitim Şûrası kararları (MEB, 2023) demokrasi idealinin eğitimin ideali olması gerektiği vurgusuyla "Ortaokullara ve liselere öğretmen yetiştiren eğitim enstitüleri ve yüksek öğretmen okulu teşkilatının ihtiyaçlara göre düzenlenmesi" kararı üzerinden köye öğretmen yetiştiren enstitülerin fiilen sonlandırıldığı söylenebilir. Köy Enstitüleri'nin "komünist" öğrenciler yetiştirdikleri, komünist hocaların buralarda ders verdikleri söyleminin politik alanda yayılması ve kimi suçlamalarda bulunulması, kapanma

sürecinde etkili olur. Yeni siyasi yapılanmanın 1950 yılında iktidara gelmesi ile iktidarın Milli Eğitim Bakanı olarak atadığı Tevfik İleri, öğretmen yetiştirme mevzusu üzerine yaptığı konuşmasında “komünist tahayyüllü” hocaların, öğretmen sayılamayacak öğretmenler olduklarını, bu konuda gerekli tasfiyelerin de yapılacağını belirtecektir (Aksoy, 1977, s: 105). Yeni siyasi yapılanma 1946 yılında yayınlanan parti programında eğitim ile alakalı beyanda bulunmayı ihmal etmez. Bu programın (Vatan Gazetesi, 9.1.1946) eğitim açısından en önemli altı noktasından biri; yurttaşlar arasında müşterek bir tarihin yarattığı kültür ve ülkü birliğine dayanan ve her türlü ayrımcı temayülleri ret eden bir milliyetçilik telakkisine bağlı olduklarının, eğitim ve öğretim müesseselerinin de böyle bir milliyetçilik idealinin tahakkukunda vazifeli olduklarının belirtilmesi, eğitim ve öğretimin ekonomik kalkınmada vazife almasının gerekliliğinin ifade edilmesi, eğitim birliğinin önemi, Köy Enstitülerine muhalefet, din adamları yetiştirilecek müesseselerin kurulması ve son olarak da, üniversitelerin ilmi ve idari muhtariyete sahip olmaları yönündeki beyanlarıdır. Yeni siyasi cereyanın ardından, halkın desteğinin bu cereyana meyiletmesiyle, CHP’nin parti programlarında ve kurultaylarında eğitim ile alakalı kimi karar değişikliklerine yer verildiği, yasalarda farklılaşmaya gidildiği görülür. CHP’nin köy enstitülerinin kapanışına dair kararları da bu kapsamda sayılabilir.

04-14 Şubat 1953 toplanan Beşinci Milli Eğitim Şûrası kararlarında, (MEB, 2023) Bakan Tevfik İleri’nin imzasıyla, “Bundan böyle köy enstitülerine köy ve muayyen bir nispet dâhilinde şahıs ilkokul mezunları alınarak (eski beş yıla mukabil) altı yıl; öğretmen okullarına ortaokul mezunları alınarak (eskisi gibi) üç yıl öğretime tabi tutulacakları” kararı ön plana çıkmıştır. 18-23 Mart 1957’de toplanan Altıncı Milli Eğitim Şûrası kararları (MEB, 2023) ise yabancı dilin eğitimde yaygınlaştırılmasına dönük bir nitelik göstermektedir. 1950-1960 arası dönemde, Gazi ve İstanbul Eğitim Enstitüsü, Ankara ve İstanbul Üniversitesi, Devlet Konservatuarları, İstanbul Teknik Üniversitesi, Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulları, ortaokullara öğretmen yetiştirmişlerdir (Maaske, 1955). 1950’lerde kız teknik enstitüleri ile erkek sanat okullarının teknik ders öğretmenleri, kız ve erkek Yüksek Teknik Enstitülerinde yetiştirilmektedir (Maaske, 1955). 1954 yılında Köy enstitüleri kapatılır, ilk-öğretmen okullarına dönüştürülür ve ortaya iki farklı okul tipi çıkar; ortaokul mezunlarını kabul eden 3 yıllık öğretmen okulları, ilkokul mezunlarını kabul eden 6 yıllık öğretmen okulları (Kaya, 1972). Ayrıca bu dönemde Yüksek Öğretmen Okulları açılır. 1959’da imam hatip okullarında meslek dersi, ortaokullara Din Dersleri öğretmeni yetiştirmek için İstanbul’da ilk Yüksek İslâm Enstitüsü açılır. Artan öğretmen açığını kapatmak amacıyla kısa süreli öğretmen yetiştirme uygulamalarını içeren farklı yöntemler de denenmiştir. Köye öğretmen yetiştirme ihtiyacının yeni siyasi yapılanma tarafından baskılanmasına sebep, Türkiye’de 1950’li yıllarda tarımsal yapının dönüşümü, kapitalistleşme sürecinin getirdiği kırdan kente göç, mülksüzleşme sürecini de içeren işçileşme süreci ve gecekondulaşma politikaları denilebilir (Yıldırım, 2023). 1950’li yıllar, milliyetçi-muhafazakâr popülizmin yükseldiği, İslamcılığın yeniden uyandığı yıllardır. Elitizme karşı, “bağrı yanık Anadolu çocuklarına” hitap etmeyi ve onlardan politik olarak destek almayı amaçlayan bu dönem (Bora, 2021), kırdan kente göçen gençlerin artışı ile özellikle eğitim politikalarını yine bu minvalde bükmeyi gerektirmiştir.

2.3. 27 Mayıs Darbesinden 12 Mart Darbesine

27 Mayıs 1960'taki askeri darbe ile başlayan, 12 Mart 1971'deki ara askeri darbeye devam eden ve 12 Eylül 1980'deki askeri darbeye sonra eren dönem, siyaset ve kültür alanlarındaki demokratik ve sosyalist düşünce akımlarının yükselişi ve bu yükselişin toplumsal yaşamın her alanını etkilemesiyle ayırt edilir. İşçilerin sendikal ve siyasal örgütlenmesinin güçlenmesi, gençlik hareketlerinin artması, köylülüğün hareketlenmesi, kamu çalışanlarının aktifleşmesi ve öğretmen örgütlerinin hareketleri, ülkede derin bir siyasi ve toplumsal bunalıma yol açmıştır (Kaplan, 1999). Bu bunalım ve arayış, eğitim politikalarında ve özellikle öğretmen yetiştirme stratejilerinde çalkantıya, mevcut hükümet ideolojisinin eğitime sirayet etmesi temelinde plansız ve programsız öğretmen yetiştirme politikalarıyla sonuçlanmıştır. 1961 yılında yayınlanan ‘‘Öğretmen Yetiştirme Komitesi Raporu ve 10 Yıllık Plan’’da (MEB, 1961), anaokulu öğretmenleri yetiştirmek için kız enstitüsü mezunlarının bir yıllık pedagojik formasyona tabi tutulmaları, ilköğretmen okullarında okutulan derslerin arasına halk eğitimi kurslarının koyulması ile halk eğitimcisi yetiştirilmesi, özel eğitimcilerin yine ilköğretmen okullarına koyulacak kursları alanlar tarafından sağlanması, Yedek Subay Öğretmenler yetiştirme gayesiyle lise mezunlarının öğretmenlik kurslarına tabi tutulması ve askerlik görevlerini köylerde öğretmen olarak yapmaları, ilköğretmen okullarının dışarıdan bitirilmeye teşvik edilmesi, muvakkat öğretmen yetiştiren kursların açılması kararlaştırılır (1961). 5 Ocak 1961'de ilköğretim ve eğitim kanunu ile ortaokul dengi okul mezunu olanlar, kurslardan geçirilerek ilkokul öğretmeni yapılır. Bu ahval içerisinde dönemin Millî Eğitim Bakanı Hilmi İncesulu başkanlığındaki Yedinci Millî Eğitim Şûrası (5-15 Şubat 1962) toplanır (MEB, 2023a); ve ilköğretim, ortaöğretim, kız ve erkek teknik öğretim, ticaret eğitimi ölçme ve değerlendirme, olgunluk imtihanları, yükseköğretim, özel okullar, dış kültür münasebetleri, din ile ilgili eğitim ve öğretim, beden eğitimi ve sağlık, millî savunma ile ilgili eğitimi ve öğretim ve eğitim vakıfları ile ilgili kararlarını alır. Bu kararlar temelinde şuranın içeriği çok kapsamlıdır; ilk defa milli eğitimin temel ilkelerden, imam hatip liselerinden, olgunluk sınavlarından, öğretmen yetiştirilmesi ve öğretmenlik mesleğinin cazip hâle getirilmesinden ve Eğitim Bilimleri Yüksek Enstitüsü'nden (özel bir kanunla, önce üniversite dışında ve millî eğitim bakanlığına bağlı olarak kurulması, kuruluş tamamlandıktan sonra üniversiteye bir eğitim fakültesi hâlinde katılma yol ve çarelerinin aranması uygun görülmüştür) söz edilir ve karara bağlanır.

1963 yılında çıkarılan bir yasayla yedek subay öğretmenlerden isteyenlerin sürekli öğretmenlik kadrosuna geçmelerine olanak tanınır (Özoğlu, 2010). 1965 yılında Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'nin kurulmasından sonra bazı üniversiteler, 7-8 öğretim yöntemi dersine dayalı öğretmenlik sertifika programları verecek eğitim yüksekokulları kurmaya başlamıştır (Okçabol, 2005). Bu sertifika programları genellikle fen-edebiyat fakültelerindeki lisans öğrencilerine yöneliktir. Bu dönemde Menderes'in milli iradecilik tavrı Demirel yönetimi tarafından devam ettirildiği ve kalkınmacılık, refah vurgularının siyasi olarak öne çıkartıldığı bir dönemdir. 1960'larda iktidarın şemsiyesi altında buluşan sağ partilerin, 1970'ler ile birlikte farklı, bağımsız hareket ve oluşumlara evirildiği görülecektir. 1969

yılındaki İslamcı siyasal akımın önemli bir temsiliyet kazanması ve sınai kalkınmayla manevi kalkınmayı bir arada ele almaları dönemin ruhunu yansıtmaktadır da denilebilir. Bu dönemde eğitim ile ilgili mevzularda yabancı uzmanların çağrılıp görüşlerinin de alındığı bir dönemdir. Marım ve Sam (2017) 1950-1960 arası Amerikalı uzman raporları incelemelerinde elde ettikleri önemli bir tespit öğretmenlerle ilgilidir. Buna göre yabancı raporlarında, öğretmenlerin mesleklerini benimsemelerini sağlamak adına maaşlarının arttırılması, takdir edilmeleri, ödüllendirilmeleri, kendileri ve programla ilgili kararlara katılmaları, yükseköğretime teşvik edilmeleri gibi uygulamalara başvurulması gerektiği üzerinde durulmuştur.

2.4. 12 Mart Muhtırasından 12 Eylül Darbesine

1960'tan 1970'li yılların başına kadar, popülist, seçkin karşıtı siyaset modelini güçlendirmiş, toplum akıllar/bilgeleri ve diğerleri olarak ikiye ayrılmıştır (Özdemir, 2021, s: 331). Bu gidişat birilerini memnun etmemiş olacak ki ardından 12 Mart Muhtırası gelmiştir. Muhtıra sonrası iş başına gelen Süleyman Demirel'in 1970'li yıllarda, liberal demokrat tutumundan hayli uzaklaştığı, iki kez "Milliyetçi Cephe" adı altında İslamcı ve milliyetçi partileri çatısı altında bulunduran anti-komünist hükümetlerin başkanlığını üstlendiği bir dönemdir. 1970'lerin ortalarında kurulan Aydınlar Ocağı çevresinde gelişen "Türk-İslam Sentezi" düşüncenin de ortaya çıktığı yıllardır. 12 Mart Darbesi'nin gölgesinde Prof. Dr. Orhan Oğuz'un başkanlığında yapılan Sekizinci Millî Eğitim Şurası (28 Eylül-3 Ekim 1970) eğitim sisteminin bugünkü çerçevesinin kabaca çizildiği özellikle yükseköğretime ayrıntılayan kararlara anılabilir. Mustafa Üstündağ başkanlığında yapılan Dokuzuncu Milli Eğitim Şurası (24 Haziran-4 Temmuz 1974) bir önceki şuranın devamı niteliğinde ancak bugünkü eğitim sisteminin ayrıntılarının çizildiği özellikle 1739 sayılı kanunun maddeleri olarak biçimlenen Milli Eğitiminin Amaçları ve Temel İlkeleri'nin belirlendiği ve "öğretmen yetiştiren kurumlar Milli Eğitim Temel Kanununda yer alan esaslar ve önümüzdeki yıl çıkacak olan Yükseköğretim Kanununun hükümlerine uygun olarak yeniden düzenlenecektir" (MEB, 2023a) kararlarının alındığı görülmektedir.

Siyasi çalkantılar yaşayan Türk toplumunun eğitim kurumu da bu çalkantılardan nasibini alır ve öğretmen yetiştirme politikaları da bundan etkilenir, öğretmen olmanın yolu "kısa zamanlı uğraşlarla" kotarılabilecek şekilde yeniden düzenlenir. 1973-1974 öğretim yılından itibaren öğretmen okullarında lise programları aynen uygulanmaya başlanır ve bu dönemde öğretmen liseleri adını alırlar (Ataunal, 1987). Mektupla Öğretmen Yetiştirme uygulaması ise, üniversitelerde yığılmayı önlemek ve öğretmen ihtiyacını karşılayabilmek adına 1974-1975 yıllarında yürürlüğe konulur; açılan "Mektupla Yükseköğretim Merkezi" aracılığıyla özellikle yaz aylarında birkaç haftalık kısa süreli derslerle çok sayıda öğretmen yetiştirilir (Akyüz, 2001). 1974-1975 öğretim yılında ilk öğretmen okullarının bir bölümü öğretmen yetiştirme işlevini yitirerek üç yıllık öğretmen lisesi haline getirilir. 1739 Sayılı Yasanın, her düzeydeki öğretmenlerin yükseköğrenim yoluyla yetiştirilmesi hükmü doğrultusunda, 1974-75 öğretim yılından itibaren İki Yıllık Eğitim Enstitüleri açılır. İki Yıllık Eğitim Enstitüleri 1975-1980 yılları arasında öğretim elemanı eksikliği, politik olaylar ve baskılar gibi sorunlar neticesinde, normal programın dışında hızlandırılmış eğitim yoluyla öğretmen yetiştirmek durumunda

kalırlar ve 20 Temmuz 1982 tarihinde bu enstitüler eğitim yüksekokulu adıyla üniversite çatısı altına alınır (YÖK, 1998). 1739 sayılı Yasa ile (43. Madde) öğretmenin "Alan bilgisine, mesleki formasyona ve genel kültüre sahip olması" kuralı konuncaya kadar (1923-1973 arasında) öğretmen kadrolarını oluşturmadaki belirsizlikler sürer; ne yazık ki 1973'ten sonra da Millî Eğitim Temel Kanunu'nun tanımladığı öğretmenleri yetiştirecek kurumlar, Yüksek Öğretim Kurumları içerisinde kaybolup gider (Sakaoğlu, 2002).

1973 tarihinde çıkartılmış Millî Eğitim Temel Kanunu'nun ilköğretimi 8 yıla çıkarma ve buna uygun öğretmen yetiştirme talepleri, 1974 ve daha sonraki yılların siyasi gelişmeleri neticesinde 3 yıllık Eğitim Enstitülerinin kurulmasına sebebiyet verir. 1975-1977 yılları arasında faal olan Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti, ilk ve orta öğretimde okutulan zorunlu ahlak derslerinin uygun öğretmenler tarafından verilmesini, bunların da İlahiyat Fakültesi, İslami Bilimler Fakültesi, Yüksek İslam Enstitüsü ve İmam Hatip Okulları mezunlarından temin edilmelerini kararlaştırılır (Dağlı ve Aktürk, 1988). 1977-1978 yılları arasında faal olan İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti, İslam Enstitüleri'nin akademilere dönüştürüleceği ve buralardan mezun olan kişilerin liselerde felsefe, ahlak, sosyoloji ve psikoloji öğretmeni olarak görevlendirileceklerini, İmam Hatip lisesi mezunlarının da ilkokullarda din ve ahlak dersleri hocası olarak görev yapabilecekleri belirtilir (Dağlı ve Aktürk, 1988, s: 389). 1975 yılında yayınlanan TÖB-DER'in raporuna göre, uzmanlık isteyen eğitim-öğretim alanına Öğretmen liseleri, Eğitim Enstitüleri, Yüksek Öğretmen Okulları gibi çok sayıda ve çok değişik kaynaktan öğretmen sağlanması mesleği yozlaştırmış, öğretmenler arasındaki düşünce ve davranış birliği bu sebepten ortadan kalkmıştır (TÖB-DER, 1975). Gerçekten de 1976-1977 yılları arasında farklı sayılarda İlköğretmen Lisesi, iki yıllık Eğitim Enstitüsü, üç yıllık Eğitim Enstitüsü, Yüksek Öğretmen Okulu, Erkek Teknik Öğretmen Okulu, Kız Teknik Öğretmen Okulu, Ticaret ve Turizm Öğretmen Okulu, Endüstriyel Sanatlar Öğretmen Okulu ve Yüksek İslam Enstitüsü bulunmaktadır. Gelineen noktada, ne olursa olsun bir iş bulabilme düşüncesinden yola çıkanlar öğretmen olma yolunu seçmişlerdir (TOB-DER, 1977). 1989 yılında yapılan Öğretmen Yetiştirme Danışma Kurulu Toplantısı'nda, geçmişe dönük bir hayıflanma ifade edilerek, 1960'lardan itibaren yürütülen eğitim politikaları ve öğretmen yetiştirme uygulamalarına yönelik şöyle denilecektir: "Artan öğretmen ihtiyacını gidermek için, zaman zaman da sosyal, ekonomik ve siyasal nedenlerle nitelikten çok niceliğe öncelik veren fazla yararlı olmayan uygulamalar olmuştur. Bunlar arasında 1960 yılında başlatılan yedek subay öğretmen uygulaması, 1961-1962 yıllarındaki vekil öğretmenler uygulaması, 1974 yılında başlatılan mektupla öğretmen uygulaması, 1978 yılından itibaren hızlandırılmış programlarla öğretmen yetiştirme uygulamaları..." (MEB-ÖYDKT 1989).

2.5. 12 Eylül Darbesinden 28 Şubat'a

Hasan Sağlam başkanlığında yapılan Onuncu Millî Eğitim Şurası (23-26 Haziran 1981) "okulun, eğitim örgütünde temel yönetim düzeyi olarak ele alınması" kararını ön plana alan diğer kısımlarıyla geçmişe ilave ya da rötuşların yapıldığı, öğretmen yetiştiren kurumlara öğretmen ve üst düzey diğer eğitim personelinin yetiştirilmesi, ayrıca personelin hizmet içi eğitimleri üzerinde durulması gerektiği vurgusuyla sonlanır. Hasan Sağlam başkanlığında

yapılan Onbirinci Milli Eğitim Şurası (8-11 Haziran 1982), öğretmen eğitiminin gelişimi, öğretmen eğitiminde hizmet öncesi sorunlar ve öneriler, eğitim uzmanlarının eğitimi, öğretmen ve uzmanların hizmet içi eğitimi, öğretmen ve uzmanların sorunları, çözüm önerileri başlıkları temelinde içeriği ile neredeyse tamamen öğretmen ve öğretmenlik mesleği üzerinedir. Bu şura da ilk defa eğitimde uzmanlık alanı (Eğitim Yöneticisi, Eğitim Müfettişi, Eğitim Planlaması, Eğitimde Rehberlik, Eğitimde Program Geliştirme, Özel Eğitim Alanı, Eğitim Teknolojisi, Beslenme Eğitimi, Halk Eğitimi, Eğitimde Ölçme, Değerlendirme ve Yönetme) kavramı vurgusu da yapılmıştır. Ayrıca, üniversitelerde eğitim fakültesi ve bölümlerinin kurulmasıyla öğretmenlere ya kendi dallarında veya eğitimin çeşitli uzmanlık alanlarında yüksek lisans ve doktora yapma fırsatı yaratılmıştır.

1982 tarihinden itibaren, 1981'de sayıları 17'ye indirilen iki yıllık Eğitim Enstitüleri, Eğitim Yüksek Okulları ve 3 yıllık Eğitim Enstitüleri 4 yıla çıkartılır ve Eğitim Fakülteleri adını alarak Üniversitelere bağlanır. Zira 1982 Anayasasıyla kurulan Yükseköğretim Kurulu (YÖK), üniversitelere bağlanan eğitim enstitülerinin de yönetim merkezi haline gelmiştir. Teknik ve Sanat Yüksek Öğretmen Okulları da Teknik Eğitim Fakülteleri haline getirilir. Askerliğini öğretmen olarak yapanlar da vardır ki bunlar, 1987 yönetmeliği ile doğu ve güney doğuya görevlendirilmişlerdir. 18-22 Haziran 1988 tarihleri arasında gerçekleşen Hasan Celal Güzel başkanlığındaki Onikinci Milli Eğitim Şurası'nda öğretmen yetiştirme politikaları ile alakalı şu yorumda bulunulmuştur: ‘‘Kalkınma şuurunun yeni nesillere kazandırılması için Türkiye’nin kalkınma hedefleri sınıfta işlenen konularla, Türkiye’nin ihtiyaçlarının nerede ve niçin kullanıldığı konusunda irtibat kurulması; öğrencilere çeşitli mesleklerle ilgili bilgiler verilmesi’’ (YÖK, 2007). Türkiye’de 24 Ocak 1980’den sonra uygulanan ekonomi politikası, eğitim sisteminin ticarileşmesine ve eğitimin YÖK etrafında merkezileşmesine etki etmiş, bu süreçleri kolaylaştırmıştır (Beytekin ve Çıldır, 2023). 24 Ocak Kararlarını izleyen beş yıl, ülkenin eğitim politikalarında kimi değişimlerin görülmeye başladığı yıllardır. Devlet okullarının ticarileşmesi, özel eğitim kurumu açma girişimlerinin 1980’lerden itibaren çoğalması, özel üniversitelerin kurulması, çalışan öğrencilerin açıköğretim seçeneğine yönlendirilmeleri ve kısıtlı branş imkânları ile mağdur edilmeleri, eğitimin eşitlikçi özelliğini önemli ölçüde zayıflatır. Ayrıca bu dönemde, toplumsal muhalefet susturulur, eğitim kurumlarından çok sayıda kişi açığa alınır. 1982 yılında Yüksek Öğretim Kurulu Danışma Meclisi Üyesi Prof. Dr. Selçuk Kantarcıoğlu, 1981 yılında kurulan YÖK ile fırsat eşitliğinin kaldırıldığını, parası olanlara akademik kariyer yapma imkânı verildiğini, kayırma metodunun bu kanunla uygulama alanı bulacağını ve görevden kaçmaların çoğalacağını ifade edecektir (Cumhuriyet, 25.1.1982). 1980’li yıllardan itibaren, piyasa mantığını hayatın her alanına uyarlayan bir siyaset tarzı hâkim olmuştur denilebilir. Eğitim yüksekokullarının 1989 yılında çıkarılan bir yasayla eğitim fakültelerine dönüştürülmeleri sonucunda bu kurumlar bünyesinde yer alan sınıf öğretmenliği programları 1992 yılından itibaren birkaç yıl mezun veremez; bu açığı kapatmak için Millî Eğitim Bakanlığı’nın talebiyle üniversitelerde kısa süreli (en az 26 hafta süreli) pedagojik formasyon kursları açılmış, bu kursları tamamlayan çeşitli fakülte mezunları sınıf öğretmeni olarak atanmışlardır (Özoğlu, 2010). 1980-2002 yılları arası, İslamcılığın da yükseldiği bir dönemdir. 12 Eylül rejimi, hem Atatürkçülüğü kendini

meşrulaştırmak için kullanmış, hem de Türk-İslam sentezini kullanmaktan geri kalmamıştır. Bu dönemde zuhur eden zorunlu din dersleri uygulaması bu minvalde bir örnektir. Bu dönemde ayrıca dini referanslarla vatandaşın itaatini istemek önemli bir politik tavidir. Askeri rejim, radikal İslamcılığın önüne geçebilmek için Türk-İslam sentezini bir sübab olarak kullanmıştır. Bir başka sağ siyasi yapılanmanın 1980'lerin sonlarında kendini göstermeye başlayan yükselişinin de İslamcılığın bütün sektörlerle dönük yükselişini hızlandırdığı (Bora, 2021, s: 475), dolayısıyla eğitim politikalarını ve öğretmen yetiştirme stratejilerini de etkilediği söylenebilir. 15-19 Ocak 1990 tarihleri arasında gerçekleşen Avni Akyol başkanlığındaki Onüçüncü Milli Eğitim Şurası'nda konu ağırlıklı olarak yaygın eğitimidir.

27-29 Eylül 1993 tarihleri arasında Nahit Menteşe başkanlığında toplanan Ondördüncü Milli Eğitim Şurası'nda, öğretmen yetiştirmede, Millî Eğitim Bakanlığı ile YÖK arasında sürekli bir iş birliği sağlamak amacıyla Öğretmen Yetiştirme Koordinasyon Kurulu oluşturulması için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması kararlaştırılır (YÖK, 2007, s. 22). 1994 yılında başlayan ve 1997 yılında yeni öğretmen yetiştirme modeliyle sona eren Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi projesi sonucunda öğretmen yetiştirme sisteminde büyük bir dönüşüm yaşanmıştır (Okçabol 2005). Bu proje, MEB ve YÖK iş birliğiyle Dünya Bankası'nın uzmanlığı altında başlatılmış, finanse edilmiş (kredi olarak) ve sürdürülmüştür. Carnegie Eğitim ve Ekonomi Forumu'nun önerilerine dayanan bu yeni model, Amerika Birleşik Devletleri'nin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılmıştır. Ancak bu programın özellikle iki yönü eksiktir; bu modelin geliştirilmesi sürecinde önceki öğretmen yetiştirme deneyimleri ve önerileri dikkate alınmamış ve kökten dincilik sorunları ve ekonomik koşullar gibi Türkiye'nin kendine özgü koşulları, eğitimcilere danışmadan, hiçbir araştırma yapılmadan, fakültelerin durumuna dikkat edilmeden hazırlanmıştır (Okçabol, 2012, s: 223). Turhan Tayan'ın başkanlığı döneminde toplanan Onbeşinci Milli Eğitim Şurası'nda (13-17 Mayıs 1996); öğretmen yetiştirmede ihtiyaçlar dikkate alınarak, ilgili yükseköğretim kurumları ile Bakanlık arasındaki koordinasyon geliştirilmesi, öğretmenlik mesleği ekonomik ve sosyal yönden iyileştirilmesi, öğretmenlerin yüksek lisans ve doktora yönlendirilmesi; hizmet içi eğitim ile öğretmenlikle ilgili araştırma ve geliştirmeleri destekleyebilmesi için Milli Eğitim Akademisi'nin hayata geçirilmesi kararları kısmen de uygulanmıştır. Metin Bostancıoğlu'nun başkanlığı döneminde toplanan Onaltıncı Milli Eğitim Şurası'nda (22-26 Şubat 1999) mesleki ve teknik eğitimde öğretmenlik konusu üzerinde durmuştur ve bu tarihten sonraki Şura kararlarının uygulanması ile ilgili bir ayrıntıya karar şura belgelerinde yer verilmemiştir. Ki sonraki ilk şura yedi yıl sonra toplanmış ve sonraki üç şurayla birlikte öğretmenlik mesleği ile ilgili sorunların tekrarı niteliğinden öteye gitmemiştir. İlginçtir son üç şura kararlarının yayımlandığı bakanlık talim ve terbiye kurulu sayfalarının (MEB, 2023) formatı diğer şura kararlarının yayımlandığı formattan da uzaklaşmış, sadece ve adeta öneriler listesine dönüşmüştür.

2.6. 28 Şubat'tan Günümüze

28 Şubat, Refah-Yol koalisyonunun, İslami sermayenin, asker ve bürokrasi tarafından baskılanmaya çalışılması sürecini imler. 28 Şubat, İslami aktörler nezdinde kamusal alandaki

varoluş ve katılım biçimleriyle ilgili olarak bir sorgulama ve kendini yeniden yaratma sürecine yol açmış, İslami elitler kendilerini sistem içinde meşru bir biçimde konumlandırabilmek için geçmişle gelecek arasında yeni sınıfsal durumlarına uyumlu eklemleme stratejileri icat etmek zorunda kalmışlar ve kamusal İslam artık kapitalist, demokratik ve rasyonel biçimlerde dünyevileşmiştir (Yankaya, 2012). 28 Şubat kararları, öğretmen yetiştirme yollarını kimi zümreler için kapatmıştır denilebilir. El Ezher gibi bazı üniversitelerin denklikleri iptal edilmiş ve bu iptal hükmü geriye yürütülerek yıllar önce bu üniversiteden mezun olup Türkiye’de öğretmenlik yapanlar işten atılmışlar, sekiz yıllık kesintisiz eğitime geçilmesiyle, kazanılmış haklar tanınmayarak meslek okulu öğrencilerinin üniversiteye girmeleri fiilen imkânsız kılınmış ve böylelikle “ötekilerin çocukları”ndan en az üç kuşak tasfiye edilmiş ki bu durum İmam-Hatiplileri de etkilemiştir (Özipek, 2021, s: 643). 28 Şubat’ın eğitim politikaları açısından en önemli kararlarından bir diğeri, “Eğitim politikalarında yeniden Tevhidi Tedrisat Kanunu ruhuna uygun bir çizgiye gelinmelidir” ifadesidir. Zira bu ruhun doğurduğu “birlik” fikri, 28 Şubat sonrası, özellikle 12 Eylül darbesi ile dayatılan eğitimde karar verme süreçlerini homojenleştirme ve “tek elde toplama” stratejisinin geçerli kılınması sürecini hızlandırmış ve toplum nezdinde pekiştirmiştir denilebilir. 1997 yılında, “öğretmen yetiştirme sisteminin reformist tavrının sürekliliğini” sağlamak üzere, Carnegie raporunda yer alan ulusal komite kurma önerisi doğrultusunda Öğretmen Yetiştirme Milli Komitesi kurulur ve bu kararla, öğretmen yetiştirme ve istihdamının ilgili taraflarını (Millî Eğitim Bakanlığı, Yükseköğretim Kurulu ve Eğitim Fakülteleri) bir araya getiren ve ulusal öğretmen yetiştirme politikaları konusunda danışmanlık yapacak sürekli bir organın oluşturulması hedeflenir (YÖK, 2007). Bu politika ile öğretmen yetiştirmeye dair kararlar içi boş öğretmenler yoluyla sorgulamayan öğrencileri isteyen anlayışları beslemiştir. Bu temelde eğitim fakültelerinin yapısını ve işleyişini yeniden yapılandırmak amacıyla 1997 yılında YÖK ve Millî Eğitim Bakanlığı’nın iş birliğinde gerçekleştirilen Milli Eğitimi Geliştirme Projesi (MEGP) eğitim fakültelerinde köklü değişiklikler öngörmüştür. Bunun neticesinde fen-edebiyat ve ilahiyat fakültesi mezunlarına da tezsiz yüksek lisans yaparak öğretmen olma hakkı sağlanmıştır.

2002 yılından sonraki hükümetlerin, eğitimde neoliberal politikaları güçlendirdikleri söylenebilir. 2006 yılında Yüksek Öğretim Kurulu tarafından yapılan bir düzenleme ile Din kültürü ve ahlak eğitimi öğretmenlerinin yetiştirilmesi sorumluluğu ilahiyat fakültelerinden eğitim fakültelerine devredilir. Ancak öğretmen adayları konu derslerini ilahiyat okullarında almaya devam etmişlerdir (Kavak ve diğerleri, 2007). Bu dönemde, ilgili programların eğitim fakültelerine devredilmesinin ardından eğitim fakültelerinde ilahiyat kökenliler atanır. Hükümetin 2 Kasım 2009 tarihli kararıyla tüm mesleki ve teknik eğitim fakülteleri teknoloji, sanat ve tasarım veya ticaret ve turizm fakültelerine dönüştürülür. Bu karar sonucunda mesleki ve teknik alanda yaklaşık 73 yıllık deneyim ve öğretmen yetiştirme süreci silinmiş olur (Okçabol, 2012). Ayrıca, mesleki/teknik alanda öğretmenlik yapmak isteyenlerin yeni açılacak/açılan aynı fakültelerde öğretmenlik sertifika programlarına başvurmaları gerekliliği getirilir (Okçabol, 2012). YÖK, Mart 2009’da vakıf üniversitelerinin, öğretmen yetiştirmeleri için, ilahiyat fakülteleri açmasına izin verir. Yine YÖK, 27 Ağustos 2009 tarihinde tüm lisans öğrencileri için öğretmenlik sertifikası programlarının (pedagojik formasyon) yeniden

başlatılmasına karar verir ve öğrenciler, bu tür programlara kaydolmak için yükseköğrenim ücreti ödemek durumunda kalırlar. Bu arada özel okulların yaygınlaşması buradaki öğretmenlerin kamudaki öğretmenlerin haklarından yararlanmıyor olmaları da ayrı bir gerçekliktir. Bu dönemde kurulan Öğretmen Yetiştirme Milli Komitesi, iktidara yakın olanların oluşturdukları kadrolar ile faaliyet bir şekilde işler; YÖK’e muhalefetten ziyade, kararları onaylamakla yetindikleri söylenebilir. 2015 yılındaki 64. Hükümet programında da, neoliberalizmin gölgesinde, öğretmenlerin bilgi tabanlı ekonominin ihtiyaç duyduğu insan gücünü yetiştiren, özgürlükçü, üretken ve rekabetçi bir eğitim sisteminin oluşturulması, bu sisteme uygun öğretmenlerin yetiştirilmesi kararlaştırılır (Hükümet Programı-64.-, 2015). 12 Mayıs 1992 tarih ve 3797 sayılı “Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun’la “Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü” adını almış olan müdürlük, 14.09.2011 tarihli Resmî Gazetede yayımlanan 652 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile “Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü” olarak yeniden yapılandırılır ve fakat, ad değiştirme dışında öğretmen yetiştirme ile alakalı stratejik hedefler açısından eksikli kalmıştır. 2022 yılında çıkarılan Öğretmenlik Meslek Kanunu (Resmî Gazete, 2022), öğretmen yetiştirme ile alakalı politikalara yer vermemesi açısından da sorunludur. Kamunun eğitim harcamalarının yavaş artması, üniversitelere girişte liselerin kalitesinin özel dersane sisteminde giderek daha büyük fark yaratması, nitelikli eğitime erişebilme konusunda artan oranda eşitsizlikler yaratmıştır (Pamuk, 2022). Öğretmen yetiştiren üniversitelerin özel üniversitelerde de rağbet görmeye başlamaları ve özel sektörün, özel üniversiteden yetişen öğretmen adaylarını tercih etmesi, bu eşitsizliklerin de önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Ancak sorun sadece ekonomik değildir. Eskiden bir kamu işi olarak düşünülen öğretmenliğin, eğitimin piyasalaştırılması, öğretmenlik mesleğinin kuralsızlaştırılması ve eğitimin kar/zarar perspektifinden değerlendirilmesi, dolayısıyla bireyciliğin rağbet görmesi ile eğitim kültürünün ve karakterinin aşınması sürecine girilmiştir denilebilir (Yıldız, 2012).

3- BUGÜN VE SONUÇ

Bugün, kurtuluş savaşının en zor anlarında bile ortak aklı devreye sokmak adına gerçekleştirilen Maarif Kongresi ve Heyeti İlmîye Toplantılarına inat şuraların artık politika belirlemede yol haritası oluşturmada birer fikir alma organı olma özellikleri adeta kaybettirilmiştir. Bu ahval ve şerait içinde Türkiye de öğretmen yetiştirme ne durumdadır anlamak açıklamak hakikaten güçtür. Yine dağınık olunan zamanlara özgü bir manzara söz konusudur. Eğitim fakültelerinde ilk, orta ve liselerde görev yapabilecek öğretmen adayları yetiştirilmektedir. Buna ilave olarak YÖK’nun aldığı yeni bir kararla (YÖK, 2023) öğretmen yetiştirme ile ilgili devrede olan diğer uygulamalar özetle şöyledir: Öğretmen yetiştiren fakülteler dışında formasyon eğitimi alınabilen alanlardaki fakültelerde bu alanlar için örgün eğitim ve öğretim süresi içinde (seçmeli dersler olarak üçüncü yarıyıldan itibaren) pedagojik formasyon eğitimi yüz yüze veya uzaktan verilmektedir. Öğretmenlik Mesleği Tezsiz Yüksek Lisans programları vardır ve onlar da öğretmen yetiştirilmektedir. Mezun öğrenciler için Pedagojik Formasyon Eğitimi Sertifika Programı uygulaması devam etmektedir. Görüldüğü gibi öğretmen yetiştirme politikamız hep başa sarmaktadır. Özellikle 2022-2023 eğitim ve

öğretim döneminde formasyon derslerinin Lisans öğrenimi sırasında seçmeli ders olarak alınabilmesi için son sınıf (mezuniyet aşamasında olan) öğrencilerine olanak verilmesine uygulamanın üniversiteler tarafından belirlenmesine denilerek neredeyse birinci sınıflar hariç bütün üniversite öğrencilerinin formasyon alabilmesine olanak sağlanmış gözükmektedir. Bu durum eğitim fakülteleri bünyesindeki öğretim üyesi sayısı yetersizliğine binaen hem her fakültenin kendi hocalarıyla devam eden öğretmen yetiştirmeler hem de uzaktan öğretim asenkron yolla yetiştirilen öğretmenler anlamına gelmektedir

Öğretmen yetiştiren eğitim fakültelerinin sayısı kamu ve özel üniversiteler bağlamı 95 civarındır ve bu fakültelerde okuyan 200 000'e yakın öğrenci vardır. 2022-2023 eğitim öğretim yılında bütün üniversitelerde toplam 6 939 511 öğrenci öğrenim görmektedir. Bunların 3 754 095 lisans öğrencisidir (YÖK, 2023). Mezun olduğunda aynı zamanda istihdam garantili olan Tıp, Hukuk vb. gibi birkaç program öğrenci sayısı kabaca çıkarılsa bile bu sayı üç milyonlar civarında olacak demektir. Bunların sadece dördüncü sınıf öğrencilerinin sayısı da kabaca hesaplanacak olursa yaklaşık 750 000 eder. Bu sayıya geçmişte atanamayan gerek eğitim fakültesi mezunları gerekse geçmişte formasyon almış ve bekleyenler eklendiğinde (2023 KPSS eğitim bilimleri oturumuna, 572 bin 19 aday başvurduğuna göre şu anda 572 bin 19 aday, bu arada artık ümidini kesmişleri sayılmıyor!) yaklaşık 50 000'i yeni mezun eğitim fakülteli dahil edilerek 1 250 000 civarı öğretmen aday 2023-2024 eğitim öğretim yılının sonunda öğretmen olarak atanmayı bekliyor olacak anlamına gelmektedir. Bu arada ihtiyaç duyulan öğretmen sayısı ile ilgili branşlar bağlamı bir istatistiği hiçbir zaman yayımlamayan Milli Eğitim Bakanlığı öğretmen atamalarına KPSS haricinde bir de Sözlü Sınav yapmaktadır. Sözlü sınavın nasıl yapıldığından, hakkaniyetine tartışmalar devam ededursun bu kadar kişinin nasıl sözlüye alınacağı da ayrı bir sorun olarak ortada durduğu muhakkaktır.

Çözümün odağı her şeyden önce eğitimin bir bilim olduğu ile öğretmenliğin uzmanlık gerektiren bir meslek olduğuna yediden yetmişe herkesin, sözde değil özde, inanması, inandırılmasından geçmektedir. Öte yandan öğretmen yetiştirmede geçmişten beri devam edegelen çok kaynaklılığın da bitirilmesi gerektiği ortadadır. Buna göre bir çözüm, eğitim fakülteleri tamamen lisansüstü bir hale dönüştürülerek fen ve diğer fakülte mezunlarından öğretmen olmak isteyen mezuniyet notu yüz üzerinden yetmiş beşin üzerindeki öğrencilerin sözlü/yazılı sınavlarla programa dahil edilmeleri yoluyla gerçekleştirilebilir. Örneğin okullarda görev yapacak rehber öğretmenler ya da psikolojik danışmanlar için fen fakültesinin psikoloji bölümünden yararlanılacaktır. Bu eğitim iki yıl sürecek bir yılı dersler şeklinde gerçekleştirirken diğer yılı MEB ile anlaşma temelinde her bir öğrencinin herhangi bir okulda uygulama içinde bir sorunsalı çözen tez üretmesiyle son bulacaktır. İkinci bir çözüm yolu ise eğitim fakültelerini, öğretmen ihtiyacı en fazla olan alanları bağlamı, fen ve diğer fakülte mezunlarının asla dahil edilmeyeceği şekilde, güçlendirmektir. Yani örneğin fizik öğretmenliği programı her yönüyle güçlü bir biçimde eğitim fakültesinde olacak fen fakültesi öğrencisine formasyon ya da vb. bir yolla sertifika verilerek öğretmen yapılmayacaktır.

Yukarıda değinilen çözüm yollarının dikensiz olduğunu belirtmek doğru olmayacaktır. İşin içinden nasıl çıkılabileceği ile ilgili yıllardır eğitimciler araştırma raporları, makaleler

üretmektedirler. Bu birikimi değerlendirmek babında son söz yerine söylenebilir ki; bilime inanmışlığın bir yansıması olarak öğretmenliğin bir meslek olduğu gerçeği toplum ve dünya olarak kavranmalı ve politika yapıcılarının (üst yöneticilerin) geleceğin toplumunu/dünyasını ve onun olacağı hali güçlü olasılıklarla hesaplayarak özellikle istihdam ve nüfus ağırlıklı çözümler üretilmelidir. Öte yandan bu yapılırken teknolojinin, öğrenen eşyaların, yapay zekaların gövmeye başladığı, dünyanın kaynaklarının tükendiği bir yeni yüzyıla daha yeni girdiğimizi (postmodern/yakınçağ) ve bütün kavramsalların ve sorunların bu temelde ele alınması gerektiği gerçeğinden uzaklaşmamak gerektiği de ortadadır.

KAYNAKÇA

- Akdemir, A. S. (2013). Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Programlarının Tarihçesi ve Sorunları. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 8/12, s. 15-28, A
- Akyüz, Yahya. (1985). Türk eğitim tarihi, (Başlangıçtan 1985'e) Ankara: Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları. 2. baskı.
- Akyüz, Y. (1999) Türk eğitim tarihi, Anı Yayıncılık, İstanbul,
- Akyüz, Y. (2001). Başlangıçtan 2001’e Türk eğitim tarihi. İstanbul: ALFA Basım Yayım.
- Aksoy, C. İ. (1977). Tefk ileri: konuşmalar ve görüşleri. Derleyen: Cahide İleri Aksoy. 1. Cilt. Ayyıldız Matbaası.
- Alkan, M.Ö. (2021). Altmışlı yıllarda günlük hayatın siyaseti Türkiye’nin 1960’lı yılları. Hazırlayan: Mete Kaan Kaynar. İletişim Yayınları.
- Ataunal, A. (1987). Yükseköğretim kurulu’nun ilkokul öğretmeni yetiştirmeye ilişkin projeksiyonu, Öğretmen Yetiştiren Yükseköğretim Kurumlarının Dünü-Bugünü-Geleceği Sempozyumu, 8-11 Haziran 1987. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Belge, M. (2012). Militarist modernleşme: Almanya, Japonya ve Türkiye. 2. Baskı. İletişim Yayınları
- Beytekin, O. F. ve Çıldır, Y. G. (2023) The reflections of january 24, 1980 decisions on educational policies’ in *International Academic Research & Reviews in Educational Sciences*, Global Academy Yayınevi
- Bora, T. (2021). Hasan Ali Yücel. İletişim Yayınları
- Bora, T. (2021). Cereyanlar: Türkiye’de siyasi ideolojiler. İletişim Yayınları
- Dağlı, N. ve Aktürk, B. (1988). Hükümetler ve programlar, II. Cilt 1960-1980, TBMM Basımevi
- Elçiçeği, B. ve Yılmaz, A. (2020). Tanzimattan günümüze öğretmen yetiştirme politikaları ve diğer yargılarında yaşanan dönüşümler, *Journal of Interdisciplinary Educational Research* 2020; 4(7); 168-187
- Erdem, Ç. (2008). Cumhuriyet yönetiminin 1930’lu yıllarda köyde ve köylülükte dönüşüm”ü gerçekleştirme isteğinin bir aracı olarak “köy eğitim kursları”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 10 / 3 . 187-200
- Erdem, A. R. (2013). Öğretmen yetiştirmenin bugünü ve geleceği: sorunlar ve çözüm önerileri. Ankara: Anı Yayıncılık.
- İnan, M. R. (1980) Mustafa Necati, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.
- Hükümet Programı-64. (2015) 64. Hükümet Programı yayımlandı, Memurlar.net, 25 Kasım, 2015, <https://www.memurlar.net/haber/548976/64-hukumet-programi-yayimlandi.html>

- Kavak, Y., Aydın, A., Altun, S. (2007). Öğretmen yetiştirme ve eğitim fakülteleri (1982–2007). YÖK Yayınları
- Kaya, K.Y. (1972). İnsan yetiştirme düzenimiz. Nüve Matbaası
- Karagözoğlu, G. Arıcı, H., Bülbül, S. ve Çoker, N. (1995) Türkiye’de öğretmen eğitim politikaları ve modelleri. Avrupa Konseyi Ülkeleri Öğretmen Yetiştirme Politikaları ve Modelleri Toplantısı Milli Eğitim Basımevi, 3
- Kodaman, B. (1988). Abdülhamid devri eğitim sistemi, 2. Baskı, TTK.
- Lewis, B. (1988). Modern Türkiye’nin doğuşu, Çeviren: Metin Kırıatlı, 3. Baskı, TTK.
- Maaske, R. J. (1955). Türkiye’de öğretmen yetiştirme hakkında rapor, Ankara: Maarif Vekâleti Yayınları.
- Marım, Y. ve Sam, R. (2017). 1950-1960 Arası Amerikalı Uzman raporları bağlamında Türk eğitim sistemine çizilen yol haritası, Kaygı, 30, 11-33. Erişim: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/451329>
- MEB (1961) Öğretmen yetiştirme komitesi raporu ve on yıllık plan. Milli Eğitim Basımevi
- MEB-ÖYDKT (1989) Öğretmen yetiştirme danışma kurulu toplantısı raporu. (1989). Milli Eğitim Basımevi
- MEB (2023) Geçmişten günümüze millî eğitim şûraları, Erişim: https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29164549_1_sura.pdf
- Okçabol, R. (2005). Öğretmen yetiştirme sistemimiz. Ütopya Yayınevi
- Okçabol, R. (2012). ‘The system of teacher training during AKP rule’ neoliberal transformation of education in Turkey: political and ideological analysis of Educational Reforms in the age of the AKP. Editör: Kemal Inal ve Güliz Akkaymak. Palgrave Macmillian Yayınları
- Özdemir, C. O. (2021). Yetmişli yıllarda halkçı ve halktan siyaset, Türkiye’nin 1970’li Yılları. 2. Baskı, Hazırlayan: Mete Kaan Kaynar. İletişim Yayınları
- Özipek, B. B. (2021). ‘28 Şubat ve İslamcılar’. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık. Cilt 6. İletişim Yayınları
- Özoğlu, M. (2010). Türkiye’de öğretmen yetiştirme sisteminin sorunları. Seta Analiz.
- Öztürk, C. (1996). Atatürk devri öğretmen yetiştirme politikası. Ankara: TTK Yayınları
- Öztürk, C. (1998). Türkiye’de dünden bugüne öğretmen yetiştiren kurumlar. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları
- Pamuk, Ş. (2022). Türkiye’nin 200 yıllık iktisadi tarihi. 14. Basım. Türkiye İş Bankası ve Kültür Yayınları
- Resmî Gazete. (2022). Öğretmenlik meslek kanunu. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/02/20220214-1.htm>
- Sakaoğlu, N. (1991). Osmanlı eğitim tarihi. İletişim Yayınları.
- Sakaoğlu, N. (2002). Cumhuriyet dönemi eğitim tarihi. İletişim Yayınları
- Ünsay, B. (2017). Mucize dirilişin önderi Gazi Mustafa Kemal Atatürk. İstanbul: Ceres Yayınları.
- Tekeli, İ. (1983). Osmanlı imparatorluğu’ndan günümüze eğitim kurumlarının gelişimi, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi. İletişim Yayınları
- Tekeli, İ. (1985). Tanzimat’tan Cumhuriyet’e eğitim sistemindeki değişimler, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi 2, İletişim Yayınları
- Timur, T. (2013), Türk devrimi ve sonrası, İmge Kitabevi Yayınları
- Tonguç, E. (2009) Bir eğitim devrimcisi: İsmail Hakkı Tonguç, Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları
- TÖB-DER. (1975) Öğretmenlerin meslek ve özlük sorunları, TÖB-DER Eğitim Yayınları 1.

- TÖB-DER. (1977). Demokratik eğitim kurultayı: Türkiye’de öğretmen yetiştirme sorunları, TÖB-DER Eğitim Yayınları
- Toprakçı, E. (2011) Atatürk’ün eğitim felsefesi (Söyledikleri ve yazdıkları ışığında) e-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi (e-uead) 2(4), 1-27. Erişim: <https://www.e-ijer.com/tr/download/article-file/89747>
- Toprakçı, E. ve Yılmaz, G. (2015) İsmet İnönü’nün eğitim felsefesi (konuşmaları ve yazdıkları ışığında nitel bir analiz), Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi- Manas Journal of Social Studies 4(2). Retrieved from: <http://oaji.net/articles/2017/2519-1522045464.pdf>
- Üstüner, M. (2004). Geçmişten günümüze TÜRK eğitim sisteminde öğretmen yetiştirme ve günümüz sorunları. İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi. http://www.pegem.net/akademi/kongrebildiri_detay.aspx?id=8232
- Yankaya, D. (2012). 28 Şubat islami burjuvazinin iktidarı yolunda bir milat. Birikim Dergisi. Sayı: 278-279.
- Yavaş, Cemil (2003), Heyeti ilmiye ve milli eğitim şûralarında din eğitimi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2003.
- Yetişgin, M., Dumanoglu, S. C., (2017). Osmanlı darülmuallimin mektebi: Maraş darülmuallimini, Gaziantep University Journal of Social Sciences, 16 (4), 1083-1100, DOI: 10.21547/jss.332734
- Yıldırım, S. (2023). ‘Köylüler ve kentliler: ellili yılların dönüşen yeni sosyo-ekonomik ve kültürel coğrafyası’ Türkiye’nin 1950’li Yılları, Hazırlayan: Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları
- Yıldız, A. (2012), Transformation of adult education in Turkey: from public education to life-long learning”, neoliberal transformation of education in Turkey: Political and ideological analysis of educational reforms in the age of the AKP. Editör: Kemal İnal ve Güliz Akkaymak. Palgrave Macmillian Yayınları
- YÖK. (2007). Öğretmen yetiştirme ve eğitim fakülteleri (1982-2007). Yükseköğretim Kurulu Yayınları
- YÖK. (1998). Eğitim fakülteleri öğretmen yetiştirme programlarının yeniden düzenlenmesi. Yükseköğretim Kurulu Yayınları
- YÖK (2023) YÖK istatistikleri. Erişim: <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2023/pedagogik-formasyon-egitimine-iliskin-detaylar-belirlendi.aspx>